

Ο ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΚΑΜΥΤΖΗΣ ΤΟΥ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΚΕΦΑΛΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΤΟΥ ΕΓΚΛΕΙΣΤΟΥ

Στὸ σύγγραμμα *Πεντηκοντακέφαλον* τοῦ ἁγίου Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου ἀπαντᾷ κάποιος Καμύτζης, χωρὶς ἀναφορὰ τοῦ βαπτιστικοῦ ὀνόματός του: *Καὶ αὐθις θάνατον, οἷον ἐκ τοῦ λιμοῦ προσγενόμενον πρὸ χρόνων τριῶν κατείδομεν, ἐξ οὗ πᾶσα ἡλικία πικρῶς καὶ δεινῶς τότε καθερρίζετο· τὸν δὲ πάλαι λιμὸν καὶ τὸν θάνατον ἐκεῖνον τὸν περιβόητον, τὸν ἐν τῇ πράξει τοῦ Καμύτζη γενόμενον, οἱ ἐκείνου αὐτόπται διηγείσθωσαν, καθότι ἔλεεινὰ καὶ φρικώδη καὶ ξένα τινὰ οἱ ἐκείνου θεαταὶ ἡμῖν τοῖς μὴ ἰδοῦσιν ἐκεῖνα διὰ νηπιότητα ἔλεεινῶς ἀπαγγέλλουσιν.*¹

Παρὰ τὴν ἀσάφεια τοῦ χωρίου ὀρισμένοι ἐρευνητὲς θεωροῦν ὅτι σὲ αὐτὸ γίνεται λόγος γιὰ κάποιον δούκα τῆς Κύπρου Καμύτζη. Πιὸ συγκεκριμένα ἡ Elisabeth Malamut τοποθετεῖ τὴν ὑπηρεσία τοῦ ὑποτιθέμενου δούκα τῆς Κύπρου Καμύτζη τὸ ἔτος 1135,² ἐνῶ ἡ Κάτια Γαλαταριώτου ταυτίζει τὸν ἀνώνυμο αὐτὸν Καμύτζη μὲ τὸν Κωνσταντῖνο Καμύτζη ἢ ἴσως μὲ κάποιον ἄλλο μέλος τῆς ἴδιας οἰκογένειας.³ Τὸν ἀνώνυμο Καμύτζη ταυτίζει μὲ τὸν Κωνσταντῖνο Καμύτζη καὶ ἡ Αἰκατερίνη Ἀσδραχᾶ, ἡ ὁποία ὑποστηρίζει ὅτι πρέπει νὰ χρημάτισε δούκας τῆς Κύπρου κατὰ τὸ β' τέταρτο τοῦ 12ου αἰώνα, μὲ ἐξακριβωμένα τὰ ἔτη 1135 καὶ 1136.⁴ Τὴν ὑπηρεσία στὴν Κύπρο ὡς δούκα τοῦ Κωνσταντίνου Καμύτζη ὑποστήριξε παλαιότερα καὶ ὁ C. Mango, χωρὶς ὅμως ἀναφορὰ τῆς πηγῆς.⁵

1. Νεοφύτου πρεσβυτέρου μοναχοῦ καὶ ἐγκλείστου λόγος κατὰ πλάτος, ἦτοι διὰ ἠθικῶν καὶ γραφικῶν μαρτυριῶν εἰς μῆκος ἐπεκτεινόμενος πρὸς τὸν ἴδιον ἀδελφὸν καὶ μοναχὸν Ἰωάννην, Π. Σωτηροῦδης (ἐπιμ.), «Ἁγίου Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου Πεντηκοντακέφαλον», στὸν τόμο *Ἁγίου Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου Συγγράμματα*, τ. Α', Πάφος 1996, σσ. 215-374 (τὸ κείμενο: σσ. 245.1-374.5), εἰδικότερα σ. 326.14-20.

2. Elisabeth Malamut, *Les îles de l'empire byzantin, VIIIe-XIIIe siècles* [Byzantina Sorbonensia, 8], τ. I-II, Παρίσι 1988, τ. I, σ. 330, τ. II, σ. 509.

3. Catia Galatariotou, *The Making of a Saint. The Life, Times and Sanctification of Neophytos the Recluse*, Κέμπριτζ - Νέα Υόρκη - Πόρτ Τσέστερ - Μελβούρνη - Σίδνεϊ 1991 (ἀνατ. 2004), σσ. 196-197.

4. Αἰκατερίνη Ἀσδραχᾶ, «Ἡ Κύπρος ὑπὸ τοὺς Κομνηνοὺς (Α')», στὸ Θ. Παπαδόπουλλος (ἐπιμ.), *Ἱστορία τῆς Κύπρου*, τ. Γ': *Βυζαντινὴ Κύπρος*, Λευκωσία 2005, σσ. 293-347 (κεφ. Η'), εἰδικότερα σ. 343.

5. C. Mango, «Chypre carrefour du monde byzantin», στὸν τόμο *XVe Congrès International d'Études Byzantines, Rapports et co-rapports*, τ. V: *Chypre dans le monde byzantin*, μέρ. 5:

Κατὰ τὴν Κ. Γαλαταριώτου ὁ Κωνσταντῖνος Καμύτζης ἢ κάποιον ἄλλο μέλος τῆς ἴδιας οἰκογένειας ὑπονοεῖται καὶ στὸ γνωστὸ ποίημα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου (1107-1110) καὶ ὑστερότερα πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Νικολάου Δ' Μουζάλωνος (1147-1151) Στίχοι ἐν τῇ παραιτήσῃ αὐτοῦ γενόμενοι μὲ τὴ φράση: ... κἂν δοκῆ καὶ καμμύειν.⁶ Γι' αὐτὸ τοποθετεῖ τὴν ὑπηρεσία του στὴν Κύπρο περὶ τὸ 1110 ἢ μεταξὺ τοῦ 1107 περίπου καὶ τοῦ 1111.⁷

Μὲ βάση τὴν ἀποψη αὐτή, ὁ J.-Cl. Cheynet ὑποστηρίζει ὅτι κάποιος Καμύτζης, ἴσως ὁ περιφημὸς ἀξιωματοῦχος Εὐστάθιος Καμύτζης, νὰ ὑπηρετήσῃ πιθανῶς, ἂν καὶ ὄχι ἀναγκαίως, ὡς δούκας τῆς Κύπρου πρὶν ἀπὸ τὸ 1110.⁸

Τὸ ζήτημα ὅμως αὐτὸ χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση, μὲ τὴν ἀξιοποίηση τῶν διαθέσιμων πηγῶν καὶ τῶν γνώσεών μας γιὰ τὴν προσωπογραφία τοῦ 12ου αἰώνα.

Ὅπως γίνεται ἀντιληπτὸ ἀπὸ τὸ παραπάνω χωρίο τοῦ Πεντηκοντακεφάλου, δὲν ἀποκλείεται τὸ ἐνδεχόμενον νὰ ὑπηρετήσῃ στὴν Κύπρο κάποιος ἀξιωματοῦχος μὲ τὸ ἐπώνυμο Καμύτζης. Ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τὴν ταυτότητά του, μόνον ὑποθέσεις μποροῦμε νὰ κάνουμε.

Τὸ Πεντηκοντακέφαλον συνεγράφη τὸ ἔτος 1179, ἀλλὰ εἶναι φανερό ὅτι τὸ γεγονός ποὺ περιγράφεται, δηλαδὴ ὁ λιμὸς ὁ ἐν τῇ πράξει τοῦ Καμύτζη γενόμενος, μεταφέρεται χρονικὰ ἀρκετὰ ἔτη πρωτότερα, ἀφοῦ ὁ ἅγιος Νεόφυτος δὲν ἦταν αὐτόπτης μάρτυρας διὰ νηπιότητα.⁹ Ἔτσι μποροῦμε μὲ βάση τὴν ἀναφορά αὐτὴ νὰ ὀριοθετήσουμε κάποιον terminus post quem γιὰ τὸν λιμὸ καὶ τὴν πιθανὴ ὑπηρεσία τοῦ ἀνωνύμου Καμύτζη ὡς δούκα τῆς Κύπρου, λαμβάνοντας ὑπόψη ὅτι ὁ ἅγιος Νεόφυτος

Chypre carrefour du monde byzantin, Αθήνα 1976, σσ. 1-13 (= *Byzantium and Its Image, History and Culture of the Byzantine Empire and Its Heritage*, Variorum Reprints, Λονδίνο 1984, ἀρ. XVII), εἰδικότερα σ. 7.

6. Στίχοι Νικολάου μοναχοῦ τοῦ Μουζάλωνος, τοῦ γεγονότος ἀρχιεπισκόπου Κύπρου, ἐν τῇ παραιτήσῃ αὐτοῦ γενόμενοι, ἔκδ. Σοφία Ι. Δοανίδου, «Ἡ παραίτησις Νικολάου τοῦ Μουζάλωνος ἀπὸ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου. Ἀνέκδοτον ἀπολογητικὸν ποίημα», *Ἑλληνικά* 7 (1934) 109-150 (τὸ κείμενον: σσ. 110.1-141.1057), εἰδικότερα σ. 123.434.

7. Galatariotou, *Making*, σσ. 46, 197.

8. J.-Cl. Cheynet, «Chypre à la veille de la conquête franque», στὸν τόμο *Actes du Colloque «Les Lusignans et l'Outre Mer», Poitiers-Lusignan 20-24 octobre 1993*, Πουατιέ 1993, σσ. 67-77, εἰδικότερα σ. 73 καὶ σημ. 47. Γιὰ τὸν Εὐστάθιο Καμύτζη, τὸν γνωστὸ ἀξιωματοῦχο τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ (1081-1118), βλ. παρακάτω σημ. 20.

9. Γιὰ τὴ χρονολόγηση τῆς συγγραφῆς τοῦ Πεντηκοντακεφάλου βλ. Β. Ἐγγλεζάκης, «Ὁ ὁσιος Νεόφυτος ὁ Ἐγκλειστος καὶ αἱ ἀρχαὶ τῆς ἐν Κύπρῳ Φραγκοκρατίας», *EKEE* 10 (1979-1980) 31-83, εἰδικότερα σσ. 39-40 (= *Ἐξοσι μελέται διὰ τὴν Ἐκκλησίαν Κύπρου (4ος ἕως 20ὸς αἰών)*, Ἀθήνα 1996, σσ. 229-296 [ἀρ. 9], εἰδικότερα σσ. 239-240). Galatariotou, *Making*, σ. 272. Σωτηροῦδης, «Πεντηκοντακέφαλον», σσ. 220-221.

γεννήθηκε περὶ τὰ μέσα τοῦ 1134.¹⁰ Ἐπομένως, ἂν ὁ ἀνώνυμος Καμύτζης διατέλεσε δούκας τῆς Κύπρου, αὐτὸ πρέπει νὰ συνέβη ὀπωσδήποτε στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωάννη Β΄ Κομνηνοῦ (1118-1143) καὶ πρὶν συγκεκριμένα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1134 καὶ 1141, ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ὁ ἅγιος Νεόφυτος ἦταν ἀκόμη νήπιος.¹¹

Ἐνῶ ὁμως δὲν εἴμαστε βέβαιοι γιὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀνωμένου Καμύτζη τοῦ Πεντηκοντακεφάλου ὡς δούκα τῆς Κύπρου, γνωρίζουμε ἀπὸ ἀσφαλὴ πηγὴ ὅτι τὸν Μάρτιο τοῦ 1136 ὑπηρετοῦσε στὴ μεγαλόνησο ὡς δούκας κάποιος Κωνσταντῖνος, τοῦ ὁποίου ὁμως ἀτυχῶς δὲν γνωρίζουμε τὸ ἐπώνυμο. Ἡ πληροφορία προέρχεται ἀπὸ ἓνα σημείωμα στὸν κώδικα Paris. gr. 625 (πρῶην Delamare 567 - Regius 1929, 2), φ. 282v, τοῦ 11ου αἰώνα, ποὺ περιλαμβάνει τὶς ὁμιλίαι τοῦ ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Χρυσοστόμου γιὰ τὴ Γένησιν.¹² Τὸ σημείωμα δίνει τὴν πληροφορία ὅτι ὁ κώδικας ἀγοράστηκε τὸν Μάρτιο τοῦ 1136 ἀπὸ τὸν ἡγούμενο τοῦ Κύκκου Δαυὶδ ἀντὶ ὀκτῶ ἁγιογεωργάτων νομισμάτων.¹³ Ἐδῶ μᾶς ἐνδιαφέρει κυρίως τὸ τε-

10. Τὴ χρονολογία τῆς γέννησης τοῦ ἁγίου Νεοφύτου γνωρίζουμε ἀπὸ ὅσα ἀναφέρει ὁ ἴδιος στὸ Τυπικὸν τῆς Ἐγκλειστῆρας. Βλ. *Νεοφύτου πρεσβυτέρου μοναχοῦ καὶ ἐγκλειστοῦ τυπικῆ σὺν Θεῷ διαθήκη περὶ τῆς ἰδίας Ἐγκλειστῆρας, νήσου Κύπρου τῆς Παφηνῶν ἐπαρχίας, τῆς καὶ νέας Σιών ἐπονομασθείσης, ἥτοι ἐξ εὐδοκίας Θεοῦ σκοπευτήριον ἐνθεον*, ἔκδ. Ἰ. Ε. Στεφανῆς, «Ἁγίου Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλειστοῦ Τυπικὴ Διαθήκη», στὸν τόμο *Ἁγίου Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλειστοῦ Συγγράμματα*, τ. Β΄, Πάφος 1998, σσ. 1-69 (τὸ κείμενο: σσ. 27.1-69.8), εἰδικότερα σ. 33.3-6: *Ἐν ἔτει ἐξακισχιλιοστῷ ἐξακοσιοστῷ ἐξηκοστῷ ἐβδόμῳ, ἰνδικτηῖνος ἐβδόμης, μηνὶ Ἰουνίῳ εἰκοστῇ τετάρτῃ, ἐν τῇ γεννήσει τοῦ τιμίου Προδρόμου, εἰς τὸ ῥηθὲν σπήλαιον προσφοιτήσας ἦν ἐτῶν πέντε καὶ εἴκοσι ...* – Βλ. Ἰ. Π. Τσικνόπουλλος, «Ἡ θαυμαστὴ προσωπικότης τοῦ Νεοφύτου πρεσβυτέρου μοναχοῦ καὶ ἐγκλειστοῦ», *Byzantion* 37 (1967) 311-413, εἰδικότερα σ. 313.

11. Σύμφωνα μὲ τὸ βυζαντινὸ δίκαιο ἡ νηπιακὴ ἡλικία διαρκοῦσε ἕως τὰ ἑπτὰ χρόνια. Βλ. Μ. Τουρτόγλου, «Οἱ ἀνήλικοι στὸ βυζαντινὸ καὶ μεταβυζαντινὸ ποινικὸ δίκαιο», ΠΑΑ 60 (1985) 362-382, εἰδικότερα σ. 367. Ἀντωνία Κιουσοπούλου, *Χρόνος καὶ ἡλικίες στὴ βυζαντινὴ κοινωνία. Ἡ κλίμακα τῶν ἡλικιῶν ἀπὸ τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα τῆς μέσης ἐποχῆς (7ος-11ος αἰ.)* [Κέντρο Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν, Ἱστορικὸ Ἄρχεῖο Ἑλληνικῆς Νεολαίας, 30], Ἀθήνα 1997, σ. 53.

12. Γιὰ τὸν κώδικα Paris. gr. 625 βλ. Η. Omont, *Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale*, τόμ. I-III, Paris 1886-1888, τ. I, σ. 107. D. Grosdidier de Matons – Ph. Hoffmann, «Reliures chypriotes à la Bibliothèque Nationale de Paris», στὸν τόμο *Πρῶτο Διεθνὲς Συμπόσιο Μεσαιωνικῆς Κυπριακῆς Παλαιογραφίας / First International Symposium on Medieval Cypriot Palaeography, 3-5 September 1984*, Λευκωσία 1989 (= *EKEE* 17 [1987-1988]), σσ. 209-259, εἰδικότερα σσ. 228-229.

13. Τὸ σημείωμα ἐξέδωσε πρῶτος μὲ ἐκτενῆ σχόλια γιὰ τὰ ἁγιογεωργάτα ὁ V. Laurent, «Les monnaies tricéphales de Jean II Comnène. Note de numismatique byzantine et d'histoire chypriote», *Revue Numismatique*, 5η σειρά, 13 (1951) 97-108, εἰδικότερα σσ. 97.1-98.12. Βλ. καὶ J. Darrouzès, «Manuscrits originaires de Chypre à la Bibliothèque Nationale de Paris», *REB* 8 (1950) 162-196 (= *Littérature et histoire des textes byzantins*, Variorum Reprints, Λοῦδνιο 1972, ἀρ. XI), εἰδικότερα σ. 178. Κ. Χατζηψάλτης, «Τρεῖς Βυζαντινοὶ δούκες τοῦ θέματος Κύπρου κατὰ τοὺς ΙΑ΄ καὶ ΙΒ΄ αἰῶνας», *Κυπριακαὶ Σπουδαί* 50 (1986) [= *Πεντηκονταετηρίαι τῆς Ἐταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν*] 107-110, εἰδικότερα σσ. 108-109 (= ὁ ἴδιος, «Σημειώσεις

λευταῖο τμήμα τοῦ σημειώματος: Ἦγοράσθ(η) ἢ ... βίβλος αὐτῆ ἤγουν ἢ ἐξαήμερο(ς) παρὰ τοῦ τιμιωτάτ(ου) καθιγ(ου)μένου τῆς μονῆς) τοῦ Κικου (μον)αχ(οῦ) κ(υρ)οῦ Δα(βι)δ ἀπὸ τοῦ (μον)αχ(οῦ) Λουκᾶ τοῦ καθεζομ(έ)νου εἰς τὴν ἀρχιεπισκ(ο)π(ήν) τοῦ Ἀβλέπου, κατενόπιον τοῦ εὐλαβεστάτου ἱερέως παναγιότ(ου) καὶ καλυγραφ(ου) καὶ προσμοναρίου τῆς Ἀγίας Σοφίας κ(υρ)οῦ Λέοντος τοῦ Αἰγεοπελαγίτου, ὄ(ς) καὶ ταύτην τὴν βίβλον προξενήσας πρὸς τὸν προρηθέντα καθηγούμ(ενον) [εἰς νομίματ(α) τρικέφα(λα) τῆς προτινομέ(νης) χαραγ(ῆς) τοῦ κρατ(αιοῦ) ἡμῶν βα(σι)λλ(έως), ἥτοι ἀγιογεωργάτ(α) ὀκτώ· ἐπὶ βασιλείας κ(υρ)οῦ [ἡμῶν] καὶ πορφυρογεννήτου [Ἰω(άννου) τοῦ Κομ]νην(οῦ) καὶ δουκὸς Κύπρ(ου) Κων(σ)τ(αντίνου) μ(ηνί) μαρτ(ίω) ἰν(δικτιῶνος) [ιδ'] ἔτους .σχημδ'.¹⁴

Στὸν δούκα Κωνσταντῖνο πρέπει ἐπίσης νὰ ἀναφέρεται ἓνα σημείωμα στὸν κώδικα Robert Garrett 3, φ. 260ν, τοῦ ἔτους 1135/1136, ποῦ περιλαμβάνει ἓνα τετραεσαγγέλιο.¹⁵ Τὸ σημείωμα δίνει τὴν πληροφορία ὅτι τὸ τετραεσαγγέλιο γράφτηκε στὴ Λαύρα τοῦ Ἀγίου Σάββα στὰ Ἱεροσόλυμα μὲ προσταγὴ τοῦ μεγάλου οἰκονόμου τῆς μονῆς Ἰωάννη Ξενοδοῦλου τὸ ἔτος 6644 (= 1135/1136), ἐπὶ Ἰωάννη Β' Κομνηνοῦ, ὅταν στὴν Κύπρο ἦταν δούκας ὁ σεβαστὸς Κωνσταντῖνος: *εγραφη το παρον τετραεσαγγελιον εν ιεροσολυμοις εν τη σεβασμια και μεγιστη λαυρα του οσιου και θεοφορου πατρος ημων σαβα τη κειμενη εν τη ερημω δια προσταγης και ποθου πολλου του τιμιωτατου μοναχου κυριου ιω ξενοδολου του και μεγαλου οικονομου του μοναστηριου αγιου λαυρα εν ετει σχμηδ ινδικτιωνος ιδ βασιλευοντος ιω του πορφυρογενιτου οτι και την αρχην διειπεν ο πανσεπτος και σεβαστος κωνσταντινος ο κωμυ . . ησα της νησου κυπ[.]¹⁶* Τὸ κενὸ στὸ ἐπάνωμο τοῦ σεβαστοῦ Κωνσταντίνου δημιουργεῖ ἐρωτη-

ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς βυζαντινῆς Κύπρου. I. Τρεῖς Βυζαντινοὶ Δούκες τοῦ θέματος Κύπρου κατὰ τοὺς ΙΑ' καὶ ΙΒ' αἰῶνας», στὸν τόμο *Καθηγήτρια. Essays Presented to Joan Hussey for Her 80th Birthday*, Καμπέρλεϊ, Σάρρεϊ 1988, σσ. 345-349, ἐιδικότερα σσ. 347-348)· Α. Γιακόβλεβιτς, «Ἡ προσωπογραφία τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Κύκκου ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἰδρύσεώς της», *Ἐπετηρίδα Κέντρου Μελετῶν Ἱερᾶς Μονῆς Κύκκου* 1 (1990) 105-130, ἐιδικότερα σσ. 109-110, ἀρ. 24· Θ. Σταυρίδης, «Οἱ ἡγούμενοι τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Κύκκου: Προσωπογραφικὴ μελέτη», *Ἐπετηρίδα Κέντρου Μελετῶν Ἱερᾶς Μονῆς Κύκκου* 7 (2006) 9-74, ἐιδικότερα σ. 13, ἀρ. 2.

14. Laurent, «Monnaies triciphales», σσ. 97.1-98.12.

15. Γιὰ τὸν κώδικα Robert Garrett 3 βλ. K. W. Clark, *A Descriptive Catalogue of Greek New Testament Manuscripts in America*, Σικάγο 1937, σσ. 66-68· Φλωρεντία Εὐαγγελιάτου-Νοταρᾶ, «Σημειώματα» ἑλληνικῶν κωδίκων ὡς πηγὴ διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ τοῦ 9ου αἰῶνος μέχρι τοῦ ἔτους 1204 [Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν. Σαριπόλου, 47], Ἀθήνα 1982, σσ. 55, 199, ἀρ. 388.

16. Clark, *Descriptive Catalogue*, σ. 67.1-7. Βλ. καὶ Εὐαγγελιάτου-Νοταρᾶ, *Σημειώματα*, ἀρ. 388, σ. 199.1-6.

ματικά – θὰ μπορούσε ἄραγε νὰ ἀναγνωστεῖ ὡς Κομνηνός ἢ ὡς Καμύτζης; –, εἶναι ὅμως σχεδὸν βέβαιο ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν δούκα τῆς Κύπρου Κωνσταντῖνο τοῦ παρισινοῦ κώδικα.

Ἔτσι μὲ βάση τὰ δεδομένα αὐτὰ μπορούμε νὰ προεκτείνουμε τὸν προβληματισμὸ μας. Εἶχε κάποια σχέση ὁ δούκας Κωνσταντῖνος τῶν παραπάνω σημειωμάτων μὲ τὸν ἀνώνυμο Καμύτζη τοῦ Πεντηκοντακεφάλου; Μποροῦμε νὰ ἰσχυριστοῦμε σὲ περίπτωση συσχέτισης τῶν προσώπων αὐτῶν πῶς πράγματι ὑπηρέτησε στὴν Κύπρο κάποιος Κωνσταντῖνος Καμύτζης; Εἶναι ἐρωτήματα ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ἀπαντηθοῦν.¹⁷

Πάντως μὲ βάση τὶς διαθέσιμες πηγὲς δύσκολα μπορεῖ νὰ συσχετιστεῖ ὁ ἀνώνυμος Καμύτζης τοῦ Πεντηκοντακεφάλου μὲ τὸ μοναδικὸ γνωστὸ μέλος τῆς οἰκογένειας τῶν Καμύτζηδων στὸν 12ο αἰῶνα ποὺ ἔφερε τὸ βαπτιστικὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος. Πρόκειται γιὰ τὸν σύζυγο τῆς Μαρίας Ἀγγελίνας Κομνηνῆς, μιᾶς πρωτοεξαδέλφης τοῦ Μανουὴλ Α΄ Κομνηνοῦ (1143-1180).¹⁸ Ἡ Μαρία Ἀγγελίνα Κομνηνὴ ἦταν ἡ πρωτότοκη θυγατέρα

17. Ἡ Ἀσδραχᾶ, «Ἡ Κύπρος ὑπὸ τοὺς Κομνηνοὺς (Α΄)», σ. 343, ἔχει ὑπόψη μόνον τὶς ἀναφορὲς τοῦ ἀνωνόμου Καμύτζη στὸ Πεντηκοντακέφαλον, τοῦ ὁποῖου τοποθετεῖ τὴν ὑπηρεσία ὡς δούκα τῆς Κύπρου τὸ ἔτος 1135, καὶ τοῦ δούκα Κωνσταντῖνου στὸν κώδικα Paris. gr. 625 τὸν Μάρτιο τοῦ 1136. Δεδομένης τῆς ἐγγύτητος τῶν δύο χρονολογιῶν καὶ ἐλλείπει ἀπαγορευτικῶν στοιχείων, ὅπως γράφει, θεωρεῖ θεμιτὴ καὶ προφανὴ τὴ δυνατότητα ταύτισης τῶν δύο προσώπων. Ἀναφέρουμε ἐπίσης τὴν ὀρθὴ παρατήρηση τῆς Malamut, *Iles I*, σ. 330, γιὰ τὴν ἀδυναμία ταύτισης, ἐξαιτίας τῆς χρονικῆς ἀπόστασης, τοῦ δούκα τῆς Κύπρου Κωνσταντῖνου τὸν Μάρτιο τοῦ 1136 μὲ τὸν Κωνσταντῖνο Κατακαλὸν Εὐφορβηνό, τὸν συμπέθερο τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ. Ὁ τελευταῖος ὑπηρέτησε ὡς δούκας τῆς Κύπρου δύο φορές, τὴν πρώτη ὅπως δὴποτε πρὶν ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 1094 καὶ τὴ δεύτερη περὶ τὸ 1105. Βλ. Στ. Γ. Γεωργίου, *Οἱ τιμητικοὶ τίτλοι ἐπὶ Κομνηνῶν (1081-1185). Συμβολὴ στὴ μελέτη τῶν διοικητικῶν θεσμῶν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους*, διδακτορικὴ διατριβή, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 151· ὁ ἴδιος, «Περὶ τοῦ κτίτορος τῆς μονῆς τῆς Παναγίας τῆς Ἀσίνου Νικηφόρου Ἰσχυρίου», *Ἐπετηρίδα Κέντρου Μελετῶν Ἱεράς Μονῆς Κύκκου* 7 (2006) 191-197, εἰδικότερα σσ. 191-192, μὲ ἀναφορὰ στὶς πηγὲς καὶ τὴ βιβλιογραφία.

18. Γιὰ τὴ Μαρία Ἀγγελίνα Κομνηνὴ καὶ τὸν Κωνσταντῖνο Καμύτζη βλ. W. Seibt, *Die byzantinischen Bleisiegel in Österreich* [Österreichische Akademie der Wissenschaften. Veröffentlichungen der Kommission für Byzantinistik, II/1], μέρ. 1: *Kaiserhof*, Βιέννη 1978, σσ. 313-314 (ἀρ. 171)· N. Oikonomides, «The Usual Lead Seal», *DOP* 37 (1983) 147-157, εἰδικότερα σσ. 152-153 (ἀρ. III)· K. Βαρζός, *Ἡ γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν* [Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέται, 20α-β], τ. Α΄-Β΄, Θεσσαλονίκη 1984, τ. Α΄, σσ. 650-653 (ἀρ. 91)· I. Jordanov, «Pečati na vizantiiski sevasti ot teritorijata na Bulgaria», *Numizmatika i Sfragistika* 5/2 (1998) 6-49, εἰδικότερα σσ. 23-24 (ἀρ. 23)· ὁ ἴδιος, *Corpus of Byzantine Seals from Bulgaria*, τ. I-III/1-2, Σόφια 2003-2009, τ. II, σσ. 176-178 (ἀρ. 259)· Chr. Stavrakos, *Die byzantinischen Bleisiegel mit Familiennamen aus der Sammlung des Numismatischen Museums Athen* [Mainzer Veröffentlichungen zur Byzantinistik, 4], Βισμπάντεν 2000, σ. 186 (ἀρ. 106)· Ἀσδραχᾶ, «Ἡ Κύπρος ὑπὸ τοὺς Κομνηνοὺς (Α΄)», σσ. 343-346· Γεωργίου, *Τιμητικοὶ τίτλοι*, σ. 356· I. G. Leontiadēs, «Acht Siegel aus dem Museum für Byzantinische Kultur in Thessalonike», στὸν τόμο J.-Cl. Cheynet - Claudia Sode (ἐπιμ.), *Studies in Byzantine Sigillography* 9, Μόναχο - Λιψία 2006, σσ. 23-32, εἰδικότερα σσ. 30-31 (ἀρ. 8)· ὁ ἴδιος, *Μολυβδόβουλλα τοῦ Μουσείου Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ Θεσσαλονίκης* [Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέται, 40], Θεσσαλονίκη 2006, σσ. 143-

τῆς θείας τοῦ Μανουὴλ Θεοδώρας Κομνηνῆς καὶ τοῦ δευτέρου συζύγου τῆς πανσεβαστοῦπερτάτου Κωνσταντίνου Ἀγγέλου.¹⁹

Γιὰ τὴ σχέση τοῦ Κωνσταντίνου Καμύτζη μετὰ τὰ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογένειας τῶν Καμύτζηδων δὲν εἴμαστε βέβαιοι. Ἡ οἰκογένεια τῶν Καμύτζηδων ἦταν πιθανὸν σελτζουκικῆς καταγωγῆς, ἀφοῦ ἴσως καταγόταν ἀπὸ τὸν Σελτζοῦκο Καμύρη ἢ Καμύτζη, τὸν ὁποῖον ὁ σουλτάνος τῆς Νίκαιας Σουλεϊμάν Ἰμπν Κουτλουμοῦς (Süleyman ibn Kutlumus ἢ Kutulmus, 1078-1086) ἔθεσε ἐπικεφαλῆς τῶν ἑπτὰ χιλιάδων μισθοφόρων ποῦ ἔστειλε στὸν Ἀλέξιο Α΄ Κομνηνὸ (1081-1118) τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1083.²⁰ Μὲ τὸν γάμο του μετὰ τὴ Μαρία Ἀγγελίνα Κομνηνὴ ὁ Κωνσταντῖνος Καμύτζης τιμήθηκε μετὰ τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοῦ, μετὰ τὸν ὁποῖον ἀπαντᾷ σὲ δύο μολύβδινες σφραγίδες του²¹ καὶ στὸν ἐπιτάφιο ποῦ τοῦ ἀφιέρωσε ὁ

145 (ἀρ. 52). Καταγραφή τῶν γνωστῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας τῶν Καμύτζηδων κάνουν οἱ Α. Γ. Κ. Σαββίδης, «Τὸ κίνημα τοῦ Μανουὴλ Καμ(μ)ύτζη - Καμίτση στὴ Β.Δ. Μακεδονία καὶ στὴ Θεσσαλία στὶς ἀρχὲς τοῦ 13ου αἰώνα», στὸν τόμο Α΄ Ἀφιέρωμα στὴ Βυζαντινὴ Θεσσαλία, Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιο 12 (1987) 145-157, εἰδικότερα σσ. 147-148 (= Μελετήματα βυζαντινῆς προσωπογραφίας καὶ τοπικῆς ἱστορίας. Ανατύπωση ἀρθρῶν 1981-1991, Ἀθήνα 1992, ἀρ. VIII, σσ. 119-131, εἰδικότερα σσ. 121-122), καὶ Jordanov, *Corpus*, τ. II, σ. 177. Βλ. ἐπίσης Χρυσάνθη Μαυροπούλου-Τσιούμη, «Μαρμάρινη βυζαντινὴ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴ Βέροια», *Κληρονομία* 3 (1971) 331-343.

19. Βλ. Βαρζός, *Γενεαλογία*, τ. Α΄, σ. 650.

20. Ὁ Βαρζός, *Γενεαλογία*, τ. Α΄, σ. 650 σημ. 4, πιστεύει ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Καμύτζης ἦταν γιὸς ἢ ἐγγονὸς ἢ καὶ ἀνεψιὸς τοῦ στρατηγοῦ Εὐσταθίου Καμύτζη, ὁ ὁποῖος ἔδρασε ἐπὶ Ἀλεξίου Α΄ Κομνηνοῦ. Βλ. γι' αὐτὸν Γεωργίου, *Τιμητικοὶ τίτλοι*, σσ. 133 σημ. 419, 152, 210 σημ. 21, 263-264, μετὰ ἀναφορὰ στὶς πηγὲς καὶ τὴ βιβλιογραφία. Κατὰ τὸν P. Gautier, «Le synode des Blachernes (fin 1094). Étude prosopographique», *REB* 29 (1971) 213-284, εἰδικότερα σ. 259 (ἀρ. 42), ὁ Εὐσταθῖος Καμύτζης ἦταν γιὸς ἢ ἀνεψιὸς τοῦ Σελτζοῦκο Καμύρη ἢ Καμύτζη, τὸν ὁποῖον – ὅπως ἀναφέραμε – ὁ σουλτάνος τῆς Νίκαιας Σουλεϊμάν Ἰμπν Κουτλουμοῦς ἔθεσε ἐπικεφαλῆς τῶν μισθοφόρων ποῦ ἔστειλε στὸν Ἀλέξιο Α΄ Κομνηνὸ τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1083. Βλ. καὶ Β. Skoulatos, *Les personnages byzantins de l'Alexiade. Analyse prosopographique et synthèse* [Université de Louvain, Recueil de Travaux d'Histoire et de Philologie, 6e Série, 20], Λουβέν-λά-Νεβ - Λουβέν 1980, σ. 83 σημ. 1 (ἀρ. 56). Βαρζός, *Γενεαλογία*, τ. Α΄, σ. 650 σημ. 4. Jordanov, *Corpus*, τ. II, σ. 177 (ἀρ. 259). Τὴν πληροφορία παραδίδει ἡ Ἄννα Κομνηνὴ, Ἀλεξιάς, ἔκδ. D. R. Reinsch - A. Kambylis, *Annae Comnenae Alexias* [CFHB, XI/1-2], τ. I-II, Βερολίνο - Νέα Υόρκη 2001, τ. I, σ. 154.4-6. Ἄν αὐτὸ ἀληθεύει, τότε οἱ Καμύτζηδες εἶχαν σελτζουκικὴ καταγωγή. Ἀντιθέτως βλ. Ch. M. Brand, «The Turkish Element in Byzantium, Eleventh - Twelfth Centuries», *DOP* 43 (1989) 1-15, εἰδικότερα σ. 11 καὶ σημ. 39.

21. Τῆς πρώτης σφραγίδας τοῦ Κωνσταντίνου Καμύτζη σώζονται διάφοροι παράλληλοι τύποι, ποῦ χρονολογοῦνται ἀπὸ τοὺς περισσότερους ἐκδότες στὸν 12ο αἰώνα. Ἐνα ἀντίτυπο ἀνήκει στὴ συλλογὴ τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου τῆς Βιέννης (Wiener Münzkabinett) καὶ ὁ ἐκδότης W. Seibt χρονολογεῖ περίπου μετὰ τὴν τρίτη καὶ τῆς τέταρτης δεκαετίας τοῦ 12ου αἰώνα. Βλ. Seibt, *Bleisiegel*, ἀρ. 171 (περίπου τρίτη - τέταρτη δεκαετία τοῦ 12ου αἰώνα): † Θ(εοτό)κε β(οή)θ(ει) Κωνσταντίνω σεβαστῶ τῷ Καμύτζη. Ἐνα ἄλλο ἀντίτυπο, ποῦ βρέθηκε στὸ χωριὸ Βούλκοσελ (Vülkosel) τῆς περιοχῆς τοῦ Μπλαγκόεβγκραντ (Blagoevgrad) τῆς νοτιοδυτικῆς Βουλγαρίας, χρονολογεῖται ἀπὸ τὸν τελευταῖο ἐκδότη I. Jordanov μετὰ τὴν δεκαετία τοῦ 1130 καὶ τῆς δεκαετίας τοῦ 1140. Βλ. Jordanov, *Corpus*, τ. II, ἀρ. 259, III/1, ἀρ. 653 (δεκαετία τοῦ 1130 - δεκαετία τοῦ 1140) (= K. Kemalov - D. Nikolov,

Θεόδωρος Πρόδρομος.²² Ὡς γαμβρὸς ἀπὸ πρωτοεξαδέλφη τοῦ αὐτοκράτορα κατεῖχε σημαντικὴ θέση στὴν αὐλικὴ ἱεραρχία.²³

Ὁ ἀείμνηστος Κ. Βαρζὸς στὴ *Γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν* τοποθετεῖ τὴ

«Vizantijski molivdovul ot s. Vülkosel, Blagoevogradsko», *Muzei i pametnici na kulturata* 4 (1966) 14-15, εἰδικότερα σ. 14 [11ος-12ος αἰώνας]: Jordanov, «Sevasti», σσ. 23-24, ἀρ. 23 [δεκαετία τοῦ 1130 - δεκαετία τοῦ 1140]: † Θεοτόκε βοήθει Κωνσταντίνω σεβαστῶ τῷ Καμύτζη. Βλ. καὶ τὴ σημείωση τοῦ I. Dujčev, *BZ* 60 (1967) 478. Ἕνα τρίτο ἀντίτυπο προέρχεται ἀπὸ τὴ συλλογὴ τοῦ Γεωργίου Ζάκου καὶ ἀπόκειται τώρα στὴ συλλογὴ τοῦ Μουσείου Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ Θεσσαλονίκης. Χρονολογεῖται ἀπὸ τὸν ἐκδότη I. Γ. Λεοντιάδης στὰ μέσα τοῦ 12ου αἰώνα. Βλ. Λεοντιάδης, *Μολυβδόβουλλα*, ἀρ. 52 [μέσα τοῦ 12ου αἰώνα] (= J.-Cl. Cheynet, «The George Zacos Collection of Byzantine Lead Seals», στὸν κατάλογο *Byzantine Seals from the Collection of George Zacos, Part I, London, Wednesday 7 October 1998* [Spink, Auction 127], Λονδίνο 1998, σσ. 5-59, εἰδικότερα σ. 42, ἀρ. 82 [μέσα τοῦ 13ου αἰώνα]: I. G. Leontiadis, «Acht Siegel», σσ. 30-31, ἀρ. 8 [μέσα τοῦ 12ου αἰώνα]: † Θεοτόκε βοήθει Κωνσταντίνω σεβαστῶ τῷ Καμύτζη. Ἕνα τέταρτο ἀντίτυπο, ποὺ παλαιότερα ἀνήκε στὴ συλλογὴ τοῦ Γεωργίου Ζάκου, ἐξέδωσε ὁ J.-Cl. Cheynet. Βλ. J.-Cl. Cheynet, «The George Zacos Collection of Byzantine Lead Seals», στὸν κατάλογο *Byzantine Seals from the Collection of George Zacos, Part II with Ancient and Gaulish Coins, London, Tuesday 25 May 1999* [Spink, Auction 132], Λονδίνο 1999, σσ. 5-53, εἰδικότερα σ. 47, ἀρ. 223: Θεοτόκε βοήθει Κωνσταντίνω σεβαστῶ τῷ Καμύτζη. Ἀναφέρουμε, τέλος, ἕναν ἀριθμὸ ἀντιτύπων ποὺ ἀπόκειται στὶς συλλογές τοῦ Dumbarton Oaks Center (DO 58.106.1263, 58.106, 3610) καὶ τοῦ Fogg Museum of Art (ἀρ. 500, 507). Βλ. Oikonomides, «Usual Lead Seal», σσ. 152-153 (ἀρ. III): ὁ ἴδιος, *Byzantine Lead Seals* [Dumbarton Oaks, Byzantine Collection, Publications, 7], Οὐάσινγκτον 1985, σ. 4. Ἡ δευτέρα σφραγίδα, ποὺ εἶναι ἔμμετρον, προέρχεται ἀπὸ τὴ συλλογὴ τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν. Βλ. Λεοντιάδης, *Μολυβδόβουλλα*, σ. 145 (ἀρ. 52) (= K. M. Κωνσταντόπουλος, *Βυζαντινὰ μολυβδόβουλλα τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου*, Ἀθήνα 1917, σ. 165, ἀρ. 636 [12ος-13ος αἰώνας]: Seibt, *Bleisiegel*, σ. 313 [ἀρ. 171]: Stavrakos, *Bleisiegel*, ἀρ. 106 [δεύτερο - τρίτο τρίτο τοῦ 12ου αἰώνα]: Leontiadis, «Acht Siegel», σ. 31 [ἀρ. 8]: † Μάρτυς, σεβαστὸν Κωνσταντίνον τὸν Καμύτζη. Σημειώνουμε ἐπίσης μιὰ σφραγίδα ἀπὸ τὴ συλλογὴ τοῦ Dumbarton Oaks Center (DO 58.106.1777), χωρὶς μνεῖα τίτλου ἢ ἀξιώματος, ποὺ ἴσως ἀνήκε στὸν σεβαστὸ Κωνσταντίνον Καμύτζη. Βλ. Jordanov, *Corpus*, τ. II, σ. 177 (ἀρ. 259) (= Seibt, *Bleisiegel*, σ. 313 σημ. 2 [ἀρ. 171]: Leontiadis, «Acht Siegel», σ. 31 σημ. 22 [ἀρ. 8]: ὁ ἴδιος, *Μολυβδόβουλλα*, σ. 145 σημ. 371 [ἀρ. 52]): † KE ROH / ΘΙ ΚΩΝ Τ, / KAMITZH.

22. Θεόδωρος Πρόδρομος, *Ποιήματα*, ἔκδ. W. Hörandner, *Theodoros Prodromos historische Geschichte* [Wiener Byzantinistische Studien, XI], Βιέννη 1974, ἀρ. LXIV (Στίχοι ἐπιτύμβιοι εἰς τὸν πανσέβαστον σεβαστὸν κύρον Κωνσταντίνον τὸν Καμύτζη), α, σσ. 497.1-498.45, β, σ. 499.1-12, εἰδικότερα α, σσ. 497.10-498.14: Πύργον καλύπτω χάλκεον γῆς Αἰσόνων, / Ρώμης νεαράς ἀδαμάντινον δόρου, / Κωνσταντίνον τὸ θαῦμα τῶν Καμυτζίων, / τὸν πανσέβαστον οὐ τοσοῦτον ἀξία, / ὅσον φρονήσει καὶ κράτει στρατηγίας ..., 498.18-19: Τὸν σύζυγον φῆς τῆς Κομνηνῆς Μαρίας, / τῆς πορφυρανθόπαιδος, ἀλλὰ μητρόθεν ..., 498.23-24: ... εἴτ' οὐ λέγεις μοι, τύμβε, τὴν Ρώμην μύσαι / τῶν τοῦ σεβαστοῦ καμμουσάντων ὀμμάτων, β, σ. 499.4-6: ... ἡ πορφυρανθόπαιδος ἐκ Θεοδώρας / μητρὸς Κομνηνῆς Κομνηνῆ παῖς Μαρία, / Κωνσταντίνου δὲ σύζυγος Καμυτζίου ...

23. Γιὰ τὴ θέση τῶν σεβαστῶν καὶ γαμβρῶν στὴν αὐλικὴ ἱεραρχία ἐπὶ Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ (1143-1180) βλ. Γεωργίου, *Τμητικοὶ τίτλοι*, σσ. 279 κ.ε. Πολὺ σημαντικὴ εἶναι ἡ ἐργασία τοῦ L. Stiernon, «Notes de titulature et de prosopographie byzantines. Sébaste et gambros», *REB* 23 (1965) 222-243.

γέννηση τῆς Μαρίας Ἀγγελίνας Κομνηνῆς περὶ τὸ 1128-1130.²⁴ Μὲ αὐτὸ τὸ δεδομένο καὶ λαμβάνοντας ὑπόψη ὅτι στὸ Βυζάντιο ἡ νόμιμη ἡλικία γάμου γιὰ τὰ ἀγόρια ἦταν τὸ 14ο ἔτος καὶ γιὰ τὰ κορίτσια τὸ 12ο ἢ 13ο ἔτος,²⁵ ὁ γάμος τοῦ Κωνσταντίνου Καμύτζη καὶ τῆς Μαρίας Ἀγγελίνας Κομνηνῆς πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ τὸ ἐνωρίτερο περὶ τὸ 1140-1143.²⁶

Δὲν θὰ μπορούσε λοιπὸν ὁ Κωνσταντῖνος Καμύτζης νὰ ἦταν σὲ κατάλληλη ἡλικία γιὰ νὰ ὑπηρετήσῃ σὲ στρατιωτικὴ θέση τὸ ἐνωρίτερο πρὶν ἀπὸ τὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 1140 περίπου, ἄρα ὅποιαδήποτε συσχέτισή του μὲ τὸν ἀνώνυμο Καμύτζη ποὺ ἀναφέρει ὁ ἅγιος Νεόφυτος πρέπει νὰ ἀποκλειστεῖ. Ἐκτὸς ἐὰν ὁ ἅγιος Νεόφυτος, ὁ ὁποῖος γράφει πολλὰ χρόνια ἀργότερα, τοποθετεῖ στὰ νηπιακά του χρόνια ἓνα γεγονός ποὺ συνέβη ὑστερότερα, πράγμα ἀμφίβολο, ἢ ἂν ὁ Κωνσταντῖνος Καμύτζης ἦταν μεγαλύτερος σὲ ἡλικία, γεγονός ὅμως ποὺ δὲν μαρτυρεῖται στίς πηγές οὔτε γίνεται κάποιος ὑπαινιγμὸς γι' αὐτό.²⁷

Εἶναι ἐπίσης σημαντικὸ ὅτι οἱ ἐγκωμιαστές τοῦ Κωνσταντίνου Καμύτζη Θεόδωρος Πρόδρομος καὶ Μαγγάνειος Πρόδρομος – ὁ πρῶτος στὸν ἐπιτάφιο ποὺ ἔγραψε γι' αὐτὸν καὶ ὁ δεῦτερος στὸν παρηγορητικὸ ποὺ ἔγραψε γιὰ τὴ σύζυγό του Μαρία Ἀγγελίνα Κομνηνὴ καὶ τὴ μονωδία γιὰ τὸ ἴδιο θέμα –, ἐνῶ ἀναφέρονται στὴ δράση καὶ τὰ κατορθώματά του κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς Αὐτοκρατορίας, δὲν κάνουν καμιά ἀναφορὰ στὴν Κύπρο.²⁸ Δὲν παύει ὡστόσο αὐτὸ νὰ εἶναι ἓνα *argumentum e silentio*.²⁹

24. Βαρζός, *Γενεαλογία*, τ. Α', σ. 650.

25. Βλ. Κιουσοπούλου, *Χρόνος καὶ ἡλικίες*, σ. 117. Βλ. καὶ Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς* [Collection de l'Institut Français d'Athènes, 10-13, 43, 73, 76, 90], τ. ΑΙ-ΙΙ, ΒΙ-ΙΙ, Γ'-Στ', Ἀθήνα 1948-1955 (ἀνατ. χ.χ.), τ. Δ', σσ. 76-78.

26. Ὁ Βαρζός, *Γενεαλογία*, τ. Α', σ. 650, τοποθετεῖ τὸν γάμο τοῦ Κωνσταντίνου Καμύτζη καὶ τῆς Μαρίας Ἀγγελίνας Κομνηνῆς περὶ τὸ 1145. Πβλ. Seibt, *Bleisiegel*, σ. 313, ὁ ὁποῖος χρονολογεῖ τὸ γεγονός τῆ δεκαετία τοῦ 1130.

27. Εἶναι σημαντικὴ ἡ πληροφορία ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Καμύτζης δὲν ἔζησε πολλὰ χρόνια μετὰ τὸν γάμο του μὲ τὴ Μαρία Ἀγγελίνα Κομνηνὴ, ἀφοῦ αὐτὴ παρουσιάζεται ὡς νεὰ χήρα στὸν ἐπιτάφιο τοῦ Θεοδώρου Προδρόμου. Βλ. Θεόδωρος Πρόδρομος, *Ποιήματα*, ἀρ. LXIV (Στίχοι ἐπιτύμβιοι εἰς τὸν πανσέβαστον σεβαστὸν κῆρον Κωνσταντῖνον τὸν Καμύτζην), α, σ. 498.36: ... αὐτῆς ἐκείνης τῆς νέας χήρας λέγω ... Τὸ ζεῦγος πάντως πρέπει νὰ ἔζησε κάποια χρόνια μαζί, ἀφοῦ ἀπέκτησε παιδιά, ἀνάμεσά τους καὶ τὸν Μανουὴλ Καμύτζη, ὁ ὁποῖος ἔδρασε ἐπὶ Ἀλεξίου Γ' Ἀγγέλου (1195-1203). Βλ. αὐτ., α, σ. 498.18-22: Τὸν σύζυγον φῆς τῆς Κομνηνῆς Μαρίας, / τῆς πορφυρανθόπαιδος, ἀλλὰ μητροθεν, / ἧ καὶ σινελθῶν ὡς σελήνη φωσφόρος / τοὺς παῖδας ἐξέφραυσεν ἄλλους ἀστέρας / ἐκείνον αὐτὸν εὐστοχῆσας τοῦ λόγου; Γιὰ τὸν Μανουὴλ Καμύτζη βλ. Βαρζός, *Γενεαλογία*, τ. Β', σσ. 690-713 (ἀρ. 175)· Σαββίδης, «Κίνημα», σσ. 145-157 (= *Μελετήματα*, σσ. 119-131)· Γεωργίου, *Τιμητικοὶ τίτλοι*, σ. 380· Jordanov, *Corpus*, τ. ΙΙ, σ. 177 (ἀρ. 259).

28. Θεόδωρος Πρόδρομος, *Ποιήματα*, ἀρ. LXIV (Στίχοι ἐπιτύμβιοι εἰς τὸν πανσέβαστον σεβαστὸν κῆρον Κωνσταντῖνον τὸν Καμύτζην), α, σσ. 497.1-498.45, β, σ. 499.1-12· Μαγγάνειος Πρόδρομος, *Παρηγορητικὸς τῆ θυγατρὶ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Θεοδώρας τῆς αὐταδέλφου τοῦ αὐτοκράτορος Ῥωμαίων τοῦ πορφυρογεννήτου κυροῦ Ἰωάννου, τῆ*

Ἀνεξαρτήτως ὅμως μὲ τὸ ζήτημα ἂν ὁ Κωνσταντῖνος Καμύτζης ὑπῆρξε ἢ ὄχι ὁ Καμύτζης ποὺ ἀναφέρει ὁ ἅγιος Νεόφυτος, γίνεται ἀντιληπτό ὅτι ἡ ἄποψη τῆς Κ. Γαλαταριώτου, πῶς ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ τοῦ Νικολάου Δ' Μουζάλωνος *κἂν δοκῆ καὶ καμμύειν* ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Καμύτζης ἢ κάποιον ἄλλο μέλος τῆς ἴδιας οἰκογένειας ὑπῆρξε στὴν Κύπρο ὡς διοικητής, δὲν μπορεῖ νὰ στηριχθεῖ.

Ὁ Νικόλαος Δ' Μουζάλων στὸ ποίημά του ἀναφέρεται σὲ κάποιον ἀνήθικο ἱεράρχη, τὸν ὁποῖον ἐξεδίωξε, ἀλλὰ ἀποκατέστησε στὴ θέση του ὁ ἄρχοντας τῆς νήσου: *Τοῦτον δ' ὁ παμβέβηλος ἄρχων δαιμόνων / λαβὼν ἐπεισῆγαγεν εἰς ἐκκλησίαν, / δεσμὸν λύων ἄλυτον αὐτοῖς ἀγγέλοις, / ἐμοῦ παρόντος, παρορῶντος τοῦ Λόγου / τοῦ παντεπόπτου, κἂν δοκῆ καὶ καμμύειν.*³⁰

Ἐνῶ δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε τὴν ἄποψη γιὰ τὴ σελτζουκικὴ καταγωγὴ τῆς οἰκογένειας τῶν Καμύτζηδων καὶ τὴν πιθανὴ προέλευση τοῦ ἐπωνύμου τους ἀπὸ τὸν Σελτζοῦκο Καμύρη ἢ Καμύτζη,³¹ εἶναι γεγονός ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ποιητὲς καὶ ἰδιαίτερα οἱ ἐγκωμιστὲς τοῦ Κωνσταντῖνου Καμύτζη συσχετίζουν τὸ ἐπώνυμο *Καμύτζης* μὲ τὸ ρῆμα *καμμύω*,³² ἐνῶ τὸ οὐσιαστικὸ *καμμύτσης* σημαίνει αὐτὸν ποὺ καμμύει τὸν ὀφθαλμὸ, ποὺ κλείνει τὸ μάτι.³³ Μποροῦμε ὅμως νὰ ὀδηγηθοῦμε στὸ συμπέρασμα ὅτι

συζύγῳ τοῦ Καμύτζη, ἐξ αἰτήσεως ἐκνοῦχου τινὸς οἰκειοτάτου ἀνθρώπου αὐτῆς, ἔκδ. E. Miller, «Scriptores Graeci bellorum a Francis dei signa sequentibus in Syria susceptorum. Adnotationes historicae et philologicae ad partem secundum», στὸν τόμο *Recueil des historiens des croisades publié par les soins de l'Académie Royal des inscriptions et belles-lettres, Historiens Grecs*, τ. II, Παρίσι 1881, σσ. 1-734, εἰδικότερα σσ. 503.1-506.177· ὁ ἴδιος, *Μονωδία ἐπὶ τῆ αὐτῆ ὑποθέσει*, ἔκδ. E. Miller, αὐτ., σσ. 506.1-511.214.

29. Βλ. καὶ Cheynet, «Chypre», σ. 73 σημ. 47.

30. Νικόλαος Δ' Μουζάλων, *Στίχοι ἐν τῇ παραιτήσει αὐτοῦ γενόμενοι*, σσ. 122.378-124.443, εἰδικότερα σ. 123.430-434.

31. Βλ. παραπάνω σημ. 20.

32. Θεόδωρος Πρόδρομος, *Ποιήματα*, ἀρ. LXIV (Στίχοι ἐπιτύμβιοι εἰς τὸν πανσέβαστον σεβαστὸν κῆρον Κωνσταντῖνον τὸν Καμύτζην), α, σ. 498.23-24: *Εἴτ' οὐ λέγεις μοι, τύμβε, τὴν Ῥώμην μύσαι / τῶν τοῦ σεβαστοῦ καμμυσάντων ὀμμάτων;*· Μαγγάνειος Πρόδρομος, *Παρηγορητικὸς τῆ θυγατρὶ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Θεοδώρας*, σ. 503.18-19: *... ἂν γὰρ ἐχθρῶ προσήγγισε τὸ δόρυ τοῦ Καμύτζη, / καμμύειν κατηνάγκαζεν αὐτίκα τὸν βληθέντα· ὁ ἴδιος, Μονωδία ἐπὶ τῆ αὐτῆ ὑποθέσει*, σ. 507.24: *Οἷος πυρώδης ὀφθαλμὸς καὶ βλοσυρὸς καμμύει!*, 508.94: *... καὶ μὴν οὐκ ἔστι λέοντος τοὺς ὀφθαλμοὺς καμμύειν.*

33. Βλ. Ν. Α. Βέης, «Φιλολογικὰ παρασημειώσεις εἰς τὸ Τυπικὸν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μονῆς τοῦ Παντοκράτορος Χριστοῦ», *Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος* (1909) 229-239, εἰδικότερα σσ. 234-235· Κουκουλές, *Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς*, τ. Στ', σ. 479· Βαροζός, *Γενεαλογία*, τ. Α', σ. 650 σημ. 4. Πρόσθετα βλ. Σ. Παπαδημητρίου, βιβλιοκρισία τοῦ H. Moritz, *Die Zunamen bei den byzantinischen Historikern und Chronisten*, μέρ. I, *Programm des K. Humanistischen Gymnasiums in Landshut für das Schuljahr 1896/97*, Landshut 1897, VV 5 (1898) 713-735, εἰδικότερα σ. 733.

στο παραπάνω χωρίο τοῦ Νικολάου Δ' Μουζάλωνος γίνεται ἔμμεσα ἀναφορά σὲ κάποιον Καμύτζη καὶ πολὺ περισσότερο νὰ τὸν ταυτίσουμε μὲ τὸν Κωνσταντῖνο Καμύτζη;

Ἡ Κ. Γαλαταριώτου προσπαθεῖ νὰ ἐνισχύσει τὸ ἐπιχείρημά της, ἐπισημαίνοντας ὅτι ἀνάλογα λογοπαίγνια γίνονται στὸ ποίημα γιὰ τὸν Εὐμάθιο Φιλοκάλη, ὁ ὁποῖος διατέλεσε δούκας τῆς Κύπρου γιὰ δευτέρα φορά περὶ τὸ 1111/1112 (‘Ὁ μὲν τίς ἐστὶν εὐμαθῆς εἰς κακίαν ...’),³⁴ καὶ τὸν Εὐσέβιο, πιθανὸν ἄλλον ἀξιωματοῦχο στὴ νῆσο τὴν ἴδια περίοδο (‘Ὁ δ’ εὐσεβῆς φεῦ! τὸν Σατὰν σέβων μόνον ...’).³⁵ Τὸ ἐπιχείρημα ὅμως παραμένει ἀδύναμο, ἐνῶ δὲν μποροῦμε νὰ παραβλέψουμε τὴν ἀποψη τοῦ Ν. Χ. Κονομη, ὁ ὁποῖος ὑποστήριξε ὅτι τὸ ἀπόσπασμα, ἀπὸ ὅπου τὰ παραπάνω χωρία, ἀναφέρεται γενικὰ στοὺς κακοὺς καὶ ὄχι σὲ συγκεκριμένο πρόσωπο.³⁶

Κλείνοντας τὴν παροῦσα ἐργασία, μποροῦμε νὰ συνοψίσουμε τὰ συμπεράσματά μας ὡς ἑξῆς:

1. Μὲ βάση τὴ μαρτυρία τοῦ *Πεντηκοντακεφάλου* τοῦ ἁγίου Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι κάποιος Καμύτζης ὑπηρέτησε στὴν Κύπρο ὡς δούκας μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1134 καὶ 1141.

2. Στὴν Κύπρο μὲ βεβαιότητα ὑπηρέτησε ὡς δούκας περὶ τὸ 1135/1136 κάποιος σεβαστὸς Κωνσταντῖνος. Δὲν γνωρίζουμε ὅμως τὴ σχέση του μὲ τὸν ἀνώνυμο Καμύτζη τοῦ *Πεντηκοντακεφάλου*.

3. Μὲ βάση τίς διαθέσιμες πηγές δύσκολα μπορεῖ νὰ συσχετιστεῖ ὁ ἀνώνυμος Καμύτζης τοῦ *Πεντηκοντακεφάλου* μὲ τὸν γαμβρὸ ἀπὸ πρωτοεξαδέλφη τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ Κωνσταντῖνο Καμύτζη.

34. Νικόλαος Δ' Μουζάλων, *Στίχοι ἐν τῇ παραιτήσει αὐτοῦ γενόμενοι*, σσ. 112.41-113.47: ‘Ὁ μὲν τίς ἐστὶν εὐμαθῆς εἰς κακίαν, / ὄξῆς μαθητῆς τοῦ κακοῦ διδασκάλου / ὅμοιος αὐτόχρομα τῷ διδασκάλῳ / (νικᾶν γὰρ αὐτὸν καὶ θέλων οὐκ ἰσχύει), / ἅπερ διδαχθεὶς ἔσχεν ἐν τῇ καρδίᾳ, / πολλοῖς διδάξας πράξεων αὐτουργία: / δρόκων δαφονὸς ἐκπνέων ὀλεθρίως. – Βλ. Galatariotou, *Making*, σσ. 193-194, 197. Βλ. ἐπίσης Ἀσδραχᾶ, «Ἡ Κύπρος ὑπὸ τοὺς Κομνηνοὺς (Α')», σ. 329. Γιὰ τὸν Εὐμάθιο Φιλοκάλη βλ. Γεωργίου, *Τμητικοὶ τίτλοι*, σσ. 129-130, 163-164, 204, 263· ὁ ἴδιος, «Eumathios Philokales as Stratopedarches of Cyprus (ca. 1092)», *Byzantinoslavica* 66 (2008) 167-172, μὲ λεπτομερῆ ἀναφορὰ στὶς πηγές καὶ τὴ βιβλιογραφία.

35. Νικόλαος Δ' Μουζάλων, *Στίχοι ἐν τῇ παραιτήσει αὐτοῦ γενόμενοι*, σ. 113.48-53: ‘Ὁ δ’ εὐσεβῆς φεῦ! τὸν Σατὰν σέβων μόνον, / εἰ μὴ κατ’ ἀντίφρασιν οὕτω τις λέγει, / ἄρπαξ ἀναιδῆς ἰταμῶτατος λέων, / ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ποικίλος χαμαιλέων, / πᾶσαν μὲν ὡς εὔπρεπον ἀλλάσσω χρόαν, / μόνην δὲ λευκότητα μηδαμοῦ φέρων ...

36. Ν. Χ. Κονομη, «Εὐμάθιος Φιλοκάλης καὶ Ἀλέξιος Κομνηνός. Παρεξηγήσεως ἀνασκευή», *Κυπριακὰ Γράμματα* 19 (1954) 287-288. Μὲ βάση τὰ γραφόμενα τοῦ Κονομη, αὐτ., σ. 288, ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἀποψῆς ὅτι στὸ παραπάνω ἀπόσπασμα τοῦ Νικολάου Δ' Μουζάλωνος ὑπονοεῖται ὁ Εὐμάθιος Φιλοκάλης ὀδηγεῖ στὴν παραδοχὴ ὅτι ὁ κακὸς διδάσκαλος τοῦ κακοῦ κυβερνήτη ἦταν ὁ αὐτοκράτορας Ἀλέξιος Α' Κομνηνός (sic), πράγμα ἀδιανόητο.

4. Ἡ ἄποψη ὅτι στὸ ποίημα τοῦ Νικολάου Δ΄ Μουζάλωνος *Στίχοι ἐν τῇ παραιτήσει αὐτοῦ γενόμενοι* γίνεται ἔμμεσα ἀναφορὰ σὲ κάποιον Καμύτζη καὶ ὅτι αὐτὸ τὸ πρόσωπο μπορεῖ νὰ ταυτιστεῖ μὲ τὸν Κωνσταντῖνο Καμύτζη εἶναι ἀβάσιμη.

Λευκωσία

ΣΤΑΥΡΟΣ Γ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ

